

Jana Jíchová

Suburbanizace představuje významný proces ovlivňující střední Čechy zejména od poloviny 90. let 20. století. Tématu suburbanizace se věnuje řada výzkumníků a výzkumnic, zkoumají intenzity výstavby, rozmístění nově vznikajících domů, dopady na sociální a fyzické prostředí obcí i jejich okolí, ekonomický vývoj obcí a řadu dalších témat. Mezi významné změny, ke kterým i díky vlivu suburbanizace dochází, patří proměna počtu obyvatel a věkové struktury (Špačková, Ouředníček 2012). Vzhledem ke struktuře nově příchozího obyvatelstva, kde převažují zejména rodiny s malými dětmi či páry dětí plánující, se pozornost obrátila i na sociální infrastrukturu a sociální služby vázané na tyto specifické skupiny obyvatel. Výzkum se zaměřoval například na mateřské a základní školy a jejich často nedostatečné kapacity zejména v suburbánních obcích. Příkladem je diplomová práce Martiny Šornové (2013) věnující se plánování kapacit školských zařízení na území Středočeského kraje či bakalářská práce Kristýny Benáčkové (2011) zaměřená na kapacity mateřských a základních škol ve vybraných obcích v zázemí Prahy. Specializovaná mapa Puldové a Ouředníčka (2011) zachycuje vývoj kapacit mateřských škol a počtu dětí mezi lety 1997 a 2007. Uvedená práce byla publikovaná v době, kdy intenzita suburbanizace dosahovala vysokých čísel a obce se teprve vyrovnávaly s výrazným nárůstem počtu obyvatelstva a jeho důsledky. Nyní, v době, kdy se zmírnila jak intenzita bytové výstavby (viz mapa 2.4: Bytová výstavba ve středních Čechách 2000–2017), tak intenzita přistěhování (viz mapa 1.5: Migrace obyvatelstva ve středních Čechách 2000–2017), proto můžeme hodnotit odlišný aktuální stav rozmístění a kapacit mateřských škol.

Hlavním cílem specializované mapy je znázornění vývoje kapacit mateřských škol a nárůstu počtu dětí ve věku 3–5 let v období 2007–2017 a zároveň hodnocení diferenciací rozmístění mateřských škol i jejich kapacity v různých částech středních Čech. Mapa je cíleně konstruována tak, aby umožnila porovnání se stavem v roce 2007 a vývojem počtu dětí od roku 1997, což znázorňuje mapa Puldové a Ouředníčka (2011) v Atlasu sociálně prostorové diferenciací České republiky. Detail obcí byl rovněž volen z důvodu zachování integrity celé mapové série. V mapě je kartogramem zobrazen nárůst počtu dětí ve věku 3–5 let v letech 2007–2017. Diagramem je znázorněna kapacita mateřských škol v obcích v roce 2017 a barvou počet dětí ve věku 3–5 let na 100 míst v mateřských školách v roce 2017. U obcí bez mateřské školy je znázorněn počet dětí ve věku 3–5 let v roce 2017. V mapě je zohledněna typologie obcí Středočeského kraje (viz mapa 1.4). Data za mateřské školy pocházejí ze statistik Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, sbírána jsou pomocí ročních výkazů, které vyplňují jednotlivá školská zařízení. Data o věkové struktuře pocházejí z databáze demografických údajů za obce 1971–2017 z Českého statistického úřadu.

Mateřské školy mají ve Středočeském kraji hustší síť než školy základní. Koncentrují se zejména ve větších městech, v suburbánním zázemí Prahy, kde dochází rovněž k nárůstu počtu obyvatel. Méně hustá síť je v okrajových částech Středočeského kraje. Oproti roku 2007 je zřetelný nárůst vybavenosti obcí mateřskými školami v zázemí Prahy.

Nárůst počtu dětí ve věku 3–5 let mezi lety 2007 a 2017 je ve středních Čechách výrazně polarizován. Oproti vývoji mezi lety 1997 a 2007 (Puldová, Ouředníček 2011) nedochází k tak výraznému dalšímu nárůstu počtu dětí v této věkové kategorii v těsném zázemí Prahy, spíše v širším suburbánním pásmu. Vyšší populační nárůsty dětí jsou zřejmé i v obcích venkovských, jak s populačním ziskem, tak s populační ztrátou či stagnací, a to v různých částech Středočeského kraje. Tabulka 2.5 znázorňuje 20 obcí, které vykazaly nejvyšší nárůst počtu dětí ve věku 3–5 let ve sledovaném období, a 20 obcí, které vykazaly naopak nárůst nejnižší. Mezi obce s nejvyšším nárůstem dětí v této věkové kategorii patří sice

především ty ležící v suburbánním zázemí Prahy, zejména v okrese Praha-východ, ale náleží mezi ně i obce vzdálenější od Prahy či dokonce ležící až na okraji Středočeského kraje, např. Kovář (okres Mladá Boleslav), Žitovlice (okres Nymburk), Rohozec (okres Kutná Hora) či Řimovice (okres Vlašim). Jedná se ovšem primárně o obce s celkově nižším počtem dětí, které snadněji ovlivní výkyvy v počtu narozených dětí. V případě obcí s nejnižšími nárůsty převažují venkovské obce s populačním ziskem či venkovské obce s populační ztrátou či stagnací. Tyto obce se nacházejí zejména v okrajových částech Středočeského kraje. Výjimkou jsou dvě suburbia, Podolanka, okres Praha-východ, a Nová Telib, okres Mladá Boleslav (další dvě se stejným indexem vývoje jsou Krupá a Chlístov). Obcí, ve kterých v roce 2017 nebylo žádné dítě ve věku 3–5 let, bylo celkem 11, jednalo se o venkovské obce s populačním ziskem či venkovské obce s populační ztrátou či stagnací.

index vývoje*	obec	typ obce	index vývoje*	obec	typ obce
1850,0	Zlonín	suburbánní	16,7	Bohostice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
1314,3	Nová Ves	suburbánní	20,0	Bílá Hlína	venkovská obec s populačním ziskem
1233,3	Herink	suburbánní	20,0	Vidím	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
1030,8	Nupaky	suburbánní	25,0	Koryta	venkovská obec s populačním ziskem
1000,0	Rohozec	venkovská obec s populačním ziskem	25,0	Pěčice	venkovská obec s populačním ziskem
900,0	Žitovlice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací	25,0	Vlkov pod Oškobrhem	venkovská obec s populačním ziskem
900,0	Kovář	venkovská obec s populačním ziskem	25,0	Řendějov	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
840,0	Holubice	suburbánní	28,6	Hostovlice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
800,0	Řimovice	venkovská obec s populačním ziskem	28,6	Uhlířská Lhota	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
800,0	Okřínek	venkovská obec s populačním ziskem	28,6	Vysoký Újezd	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
700,0	Bubovice	suburbánní	30,0	Oskořínek	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
700,0	Malotice	suburbánní	33,3	Železná	venkovská obec s populačním ziskem
700,0	Staňkovice	venkovská obec s populačním ziskem	33,3	Nezabudice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
700,0	Kobylnice	venkovská obec s populačním ziskem	33,3	Kutrovice	venkovská obec s populačním ziskem
700,0	Kšely	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací	33,3	Krakovec	venkovská obec s populačním ziskem
700,0	Pětikozly	venkovská obec s populačním ziskem	33,3	Nepomuk	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
650,0	Postřizín	suburbánní	33,3	Milešov	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací
640,0	Zbuzany	suburbánní	33,3	Podolanka	suburbánní
583,3	Svémyslice	suburbánní	33,3	Nová Telib	suburbánní
566,7	Trnová	suburbánní	33,3	Velenice	venkovská obec s populační ztrátou nebo stagnací

Tabulka 2.5: Extrémy nárůstu, resp. poklesu počtu dětí ve věku 3–5 let ve středních Čechách mezi lety 2007–2017.

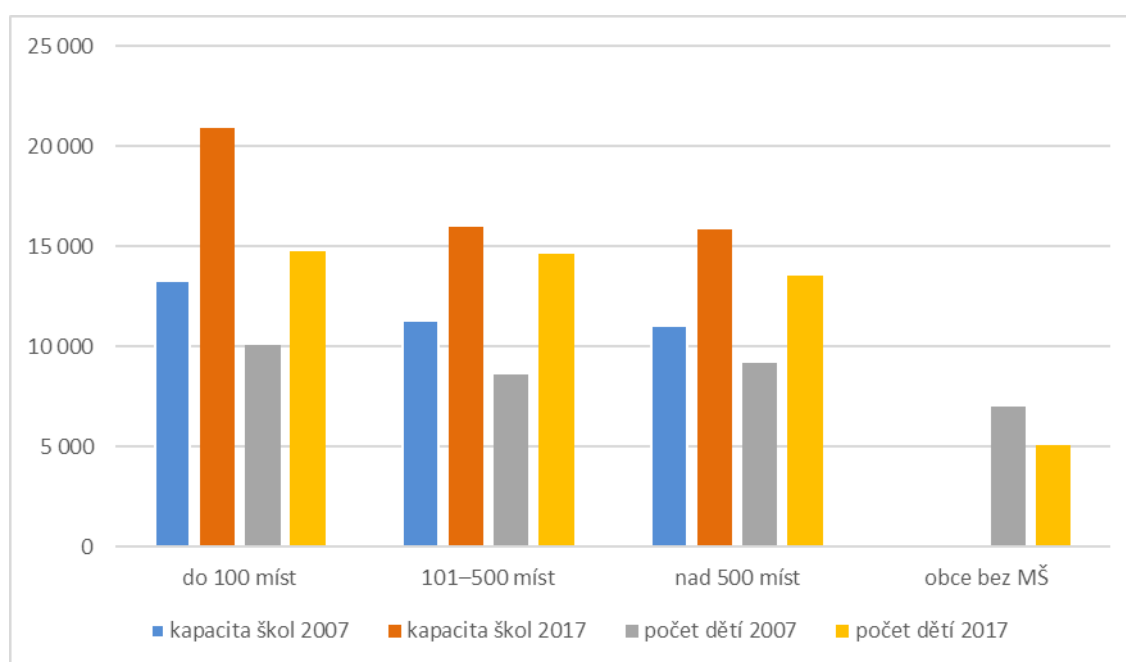
Zdroj dat: ČSÚ (2018), MŠMT (2018), *Ouředníček*, Nemeškal (2018).

Poznámka: *Index vývoje znázorňuje index vývoje počtu dětí ve věku 3–5 let v letech 2000–2017, rok 2007 = 100 %. U nejnižších indexů vývoje jsou uvedeny obce s minimální hodnotou počtu dětí v roce

2017 rovnou 1. Index vývoje roven 33,3 mají rovněž další obce (Krupá, Hradiště, Pavlov, Chlístov, Lobeč a Kanina).

V roce 2007 se řada obcí v bezprostředním zázemí Prahy potýkala s vysokou poptávkou po mateřských školách, kterou nebyla schopna uspokojit (Puldová, Ouředníček 2011). Situace v roce 2017 se zlepšila. Mezi roky 2007 a 2017 vzniklo 200 nových mateřských škol (46 zaniklo) poskytujících více než 9000 nových míst. Mnoho ze škol byla postavena v jádrech suburbanizace či v suburbánním typu obcí. Nejvíce nových míst v mateřských školách vzniklo ve větších městech, v Jesenici 479 míst, v Mladé Boleslavi 428 míst, v Říčanech 346 míst, v Kladně 311 či v Milovicích 232. V některých obcích, kde došlo k významnému nárůstu počtu dětí ve věku 3–5 let, mateřská škola v roce 2017 nebyla zřízena. Lze očekávat, že tyto děti naplní nevyužité kapacity v okolních obcích.

Pokud se podíváme na změnu rozmístění a kapacit mateřských škol mezi roky 2007 a 2017 ve Středočeském kraji (viz obrázek 2.8), je zřetelný významný nárůst kapacit ve všech velikostních kategoriích mateřských škol, nejvíce v případě kategorie do 100 míst (nárůst 1,6x), v případě kategorií vyšších pak 1,4x. K poklesu kapacity mateřských škol došlo ve 36 obcích, u většiny z nich ale v řádu jednotek, polovina zůstala na více než 90 % své původní kapacity. Nejcitelněji klesl počet kapacit v obci Žleby (na 67 % stavu v roce 2007), Klučov (78 %) a obcích Hrusice, Lišany a Srbsko (na 80 %).

Obrázek 2.8: Vývoj počtu dětí a kapacit mateřských škol v obcích podle celkové kapacity mateřských škol v obci ve Středočeském kraji v roce 2007 a 2017.

Zdroj dat: ČSÚ (2018), MŠMT (2018).

Mapa ukazuje, které obce se v roce 2017 potýkaly s nedostatečnou kapacitou mateřských škol vzhledem k počtu trvale hlášených dětí v obci a které naopak kapacitu nevyužily. Souhrnně lze říci, že při porovnání se situací v roce 2007 (Puldová, Ouředníček 2011) je situace lepší, přesto ve 100 obcích kapacita nedostačuje, jedná se zejména o obce s nižšími kapacitami mateřských škol.

Pouze jedna obec s kapacitami vyššími než 500 míst v mateřských školách (z celkem 18 obcí) se potýká s nedostatečnou kapacitou. V Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi se nedostává míst pro více než 100

dětí v daném věku. Z 90 % a více jsou naplněné kapacity v Milovicích, Slaném, Kladnu, Kutné Hoře, Mělníku či Kralupech nad Vltavou. Naopak volnější kapacity vykazují okresní města jako Rakovník, Příbram, Poděbrady, Mladá Boleslav, Neratovice či Benešov (počet dětí naplňuje kapacity do 80 %). Lze zde ovšem předpokládat dojížděku dětí i ze vzdálenějších obcí, které mateřské školy nemají, či dětí, jejichž rodiče do okresních měst dojíždějí za prací. Potvrzuje to i téměř naplněná kapacita mateřských škol ve výše zmíněných obcích podle statistik MŠMT (MŠMT 2018). V této kategorii se nacházejí pouze obce spadající do kategorie jádra suburbanizace či suburbánní obce.

V kategorii mezi 101 a 500 místy v mateřských školách je již větší variabilita v naplněnosti školních kapacit, zhruba čtvrtina obcí poskytuje méně míst, než kolik je v nich hlášeno trvale bydlících dětí v daném věku. Téměř třetina těchto obcí nedostačuje do 10 míst v mateřských školách, na druhou stranu téměř polovina nedostačuje již více než 30 místy. V rámci obcí s překročenou kapacitou dominují obce suburbánního typu, ve kterých navíc může být stále dlouhodobější problém s nenahlašováním nově přistěhovaných obyvatel (Macešková, Ouředníček 2008). Skutečný počet dětí, pro které nejsou místa v mateřských školách, může být vyšší. Ovšem zdaleka ne všechny obce tohoto typu se potýkají s nedostatečnými kapacitami, extrémní na opačném spektru jsou např. Chocerady (volné kapacity ze 77 %), Poříčí nad Sázavou (66 %) či Sibřina (58 %). Dá se očekávat, že volné kapacity v těchto obcích využívají děti z přilehlých obcí, což dokládají i statistiky MŠMT hodnotící reálně naplněné kapacity.

Do nejpočetnější kategorie do 100 míst v mateřských školách (včetně) spadá 480 obcí, v 77 z nich přesahuje počet trvale hlášených dětí evidovanou kapacitu. Jedná se zejména o obce suburbánního typu (téměř 80 %), s největším převisem trvale hlášených dětí oproti kapacitám v obci se potýkají Nupaky, Horoušany a Tehov, kde připadá více než 200 dětí na 100 míst v mateřských školách. S problémy se však potýkají i některé venkovské obce s populační ztrátou či stagnací (Vraňany, Zlonice, Vraný, Straky) či venkovské obce s populačním ziskem (Mutějovice, Drozdov, Zdětín, Chrást aj.). V těchto obcích se ale jedná o nedostatečné kapacity v řádu jednotek míst.

Celkem v 564 obcích Středočeského kraje nebyla v roce 2017 zřízena mateřská škola. Mapa doplňkově znázorňuje alespoň ty, ve kterých je počet trvale hlášených dětí v obci ve věku 3–5 let 15 a více. Řada z těchto obcí pravděpodobně využívá volné kapacity obcí sousedních či blízkých, zejména nacházejí-li se v zázemí okresních měst (Slaný, Kladno, Příbram, Benešov, Nymburk, Poděbrady), případně i volné kapacity v Praze. V kategorii mezi 15 a 30 dětmi nalezneme po celém Středočeském kraji obce spadající do různých typů obcí (převažují obce suburbánního typu, zhruba čtvrtinu představují venkovské obce s populačním ziskem). O více než 30 dětí se jedná v 15 obcích, které se nacházejí zejména v těsném zázemí Prahy, případně v zázemí okresních měst. Kromě jedné venkovské obce s populačním ziskem se jedná o suburbánní typ obcí.

Schopnost vyhovět poptávce po místech v mateřských školách se ve Středočeském kraji liší podle typů obce. Ve venkovských obcích s populačním ziskem přesahuje počet trvale hlášených dětí kapacity mateřských škol (103 dětí na 100 míst), v ostatních typech obcí kapacity dostačují. U suburbánních obcí je celková úroveň přes 95 dětí na 100 míst, v případě jader suburbanizace a venkovských obcí s populační ztrátou či stagnací je ještě nižší (83,3, resp. 81,5 na 100 míst). V jednotlivých typech je ale určitá variabilita, jak vyplývá z předchozích odstavců, zároveň je velmi důležité prostorové rozmístění jednotlivých mateřských škol. Pokud se nacházejí v okolí obce, které nemají vlastní mateřskou školu, mohou v případě dohody mezi obcemi využívat jejich zbylé kapacity. Zejména v suburbánních lokalitách dříve počty dětí významně přesahovaly kapacity mateřských škol, zvláště s ohledem na typické nehlášení se k trvalému bydlišti v nových obcích (Macešková, Ouředníček 2008). V současnosti po významném navýšení kapacit mateřských školek je situace vyváženější, i když právě suburbánní

obce patří mezi typ obcí s výraznějšími problémy s kapacitami oproti ostatním typům obcí, navíc lze jen odhadovat, do jaké míry lidé hlásí změnu trvalého bydliště v současnosti.

Literatura:

BENÁČKOVÁ, K. (2011): *Vliv procesu suburbanizace na demografický vývoj a kapacity školských zařízení v zázemí Prahy*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 53 s.

MACEŠKOVÁ, M., OUŘEDNÍČEK, M. (2008): Dopad suburbanizace na daňové příjmy obcí. *Obec a finance*, 13, č. 1, s. 28–29.

PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Suburbanizace a školy. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Pospíšilová, L. eds.: *Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 133–134.

ŠORNOVÁ, M. (2013): *Plánování školských kapacit ve Středočeském kraji*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 93 s.

ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2012): *Podíl dětí ve věku 0–14 let*. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Urbánní a regionální laboratoř (URRlab) & Obec Dolní Břežany. Dostupné na atlasobyvatelstva.cz.

Zdroje dat:

ČSÚ (2018): Databáze demografických údajů 1971–2017. Český statistický úřad, Praha.

MŠMT (2018): Výkonné výkazy. Statistika mateřských škol, 2005–2017. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J. (2018): Typologie obcí Středočeského kraje 2018. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy. Dostupné na atlasobyvatelstva.cz.